

УДК 02:172.4

Євгенія Войцеховська,

мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

РОЗВИТОК МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК АСПЕКТ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Людина – найстрашніший хижак на світі,
бо тільки людині властиво полювати на собі подібних.
Джеймс Вільям*

У статті розглядається роль бібліотек у вихованні толерантності в суспільстві та діяльність інформаційних центрів бібліотек, як важливого ресурсу з розвитку взаєморозуміння між людьми, досліджується полікультурність вітчизняних та світових бібліотек.

Ключові слова: бібліотеки, толерантність, інформація, міжнаціональні відносини, принципи толерантності, суспільство.

Одним з головних чинників, які впливають на суспільно-політичну ситуацію як окремих регіонів, так і України в цілому, є стан міжнаціональних і міжконфесійних відносин. З одного боку, Україну характеризує досить високий рівень етнопонаціональної стабільності, досягнутої як зусиллями громадянського суспільства, так і заходами державної етнополітики. Однак з іншого – прояви ксенофобії та етнічної нетерпимості (інтолерантності) зростають як у регіональному зрізі, так і в масштабах усієї країни, набуваючи певного поширення, а тому потребують відповідної узгодженої реакції як з боку влади, так і громадян. Адже подальше зростання таких явищ може поставити під сумнів саму можливість мирного співжиття різних етносів та націй, унеможливити демократичний та правовий характер відносин між громадянами та державою.

Різні аспекти вивчення та дослідження поняття та принципів толерантності висвітлено в працях вітчизняних та зарубіжних учених: В. Джеймса [1], П. Гречко [2], Є. Головаха [3], проблеми толерантності в епоху глобалізації розглянув Б. Ульріх, досягнення терпимості в епоху мультикультуралізму викладено в праці М. Уолцера [4], поширення толерантності в поліетнічному суспільстві досліджено в працях І. Кресіної [5], О. Майбороди [6] та ін.

У процесі вирішення цієї проблеми важливого значення набуває діяльність інформаційних центрів, зокрема бібліотек, як важливого ресурсу з розвитку взаєморозуміння між людьми, території діалогу культур і постійного спілкування між представниками різних етнічних та соціальних груп. Акумулюючи і поширюючи об'єктивну інформацію про етнокультурну різноманітність та міжкультурне співробітництво, бібліотеки сприяють зміцненню та стабілізації міжнаціонального спілкування. Бібліотека, залучаючи й об'єднуючи різні, і в тому числі соціально незахищені верстви населення, виконує унікальну місію, сприяючи зняттю соціальної напруги й інтеграції нових груп населення (мігрантів та репатріантів) у нове культурне середовище.

У сьогоднішньому суспільстві особливо актуальною стала проблема терпимого ставлення до людей іншої національності, культури. Основні критерії «толерантності» і їх показники можна визначити, виходячи з визначення самого поняття «толерантність» – активна моральна позиція і психологічна готовність до терпимості в ім'я позитивної взаємодії з людьми іншої культури, нації, релігії, соціального середовища. Основою толерантності є визнання права на відмінність.

У 1995 р., який з ініціативи ЮНЕСКО був оголошений Міжнародним роком толерантності, представники більш ніж 185 країн підписали Декларацію принципів толерантності, у якій чітко визначили цей термін. Він формулюється так: толерантність (від латин. *Tolerantia* – терпіння; терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань) – це повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Толерантність – це гармонія в різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична, правова потреба. Толерантність – це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою світу. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті і переконань [7].

Толерантність, терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, вірувань, прийняття, прожиття, спілкування, уміння налагоджувати діалог, беручи до уваги культурні особливості. І. Жадан та Н. Шовкопляс констатують факт інтерпретації толерантності або як настановлення, що виявляється у ставленні до особистості і колективу, або як дії чи суспільної норми, що здійснюється за законом чи з урахуванням традицій. «Як настановлення, толерантність повинна мати характер добровільного індивідуального вибору; вона не нав'язується, а здобувається через виховання, інформацію й особистий життєвий досвід.

Як дія, толерантність – це активна позиція самообмеження і навмисного невтручання, добровільна згода на взаємну терпимість різних і конфронтуючих суб'єктів. Толерантні настановлення і дія можуть не збігатися у своїх проявах на рівні особистості і суспільства і навіть на рівні окремої особистості, але в різних ситуаціях» [8].

Водночас, за словами К. Абдулганієва, керівника проекту ПРООН «Моніторинг людської безпеки і громадський діалог для соціально-економічного розвитку та раннього попередження конфліктів», на сьогодні в Криму і в Україні в цілому немає чіткого розуміння того, що ж таке толерантність. За його словами, одні сприймають толерантність як терпимість, інші – як індиферентність, треті – як політкоректність. І лише небагато трактують це поняття так, як це зазначено в декларації ЮНЕСКО, а саме як дотримання прав людини і можливість збереження індивідуальності, підкреслює він [9].

У цьому контексті в Україні виникає ряд теоретичних запитів щодо розвитку значущих принципів толерантності та вираження їх як тезисів, які ведуть до розробки нових нормативних документів для регулювання якісного та мирного існування різних націй, релігій, культур. Це обумовлено тим фактом, що кількість представників національних меншин в Україні становить понад 9 млн громадян – 130 національностей. Отже, під час проведення різноманітних досліджень у сфері міжнаціональних стосунків враховується регіональна специфіка України, тому що однакові підходи і шаблонні дії не можуть бути однаково ефективними для різних регіонів.

Тут важливим є врахування цієї проблематики в системі освіти та пошук нових шляхів ефективної реалізації виховної функції бібліотек, адже звертаючись до витоків толерантності, необхідно відзначити загальну для освіти і толерантності основу.

На думку С. Шевцова, бути толерантним означає бути освіченим: однокореневе з поняттям *tolerance* дієслово *tollo* – виховувати, ростити. При цьому в понятті толерантності закладено зусилля, напруга – толерантний – не тільки терпимий, а й витривалий: *tolero* – витримувати, утримувати, залишатися. . Виходячи з цього, бути толерантним означає бути освіченим, бути націленим на образ, бути здатним до діалогу, можна говорити про толерантність як витривалість або витримку [10].

Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ IFLA оприлюднила Маніфест про полікультурну бібліотеку, у якому наголошується, що бібліотеки є ключовими партнерами в освіті. Вони сприяють розширенню доступу до різноманітних культурних і мовних

ресурсів, які відкривають горизонти для різної діяльності. Відповідно, бібліотекам необхідно задовольняти різні потреби й інтереси громад, які обслуговуються ними, особливо маргіналізованих груп або груп меншин. У документі підкреслюється важливе значення і суттєвий характер бібліотек у галузі освіти, оскільки вони сприяють розширенню доступу до різноманітних культурних і мовних ресурсів, які відкривають горизонти для різної діяльності [11].

Також для попередження проявів міжнаціональної інтолерантності, а також толерантності взагалі, IFLA був створений кодекс етики для бібліотекарів та інших інформаційних працівників, у якому наголошується на необхідності забезпечення бібліотекарями та іншими інформаційними працівниками дотримання і реалізації права на доступ до інформації, надання рівноправних послуг усім, незалежно від віку, громадянства, політичних поглядів, фізичних чи розумових можливостей, статевої приналежності, освіти, доходів, імміграційного статусу або статусу біженця, сімейного стану, походження, мови, релігії чи сексуальної орієнтації [12].

Важливе значення в науковому та інформаційному супроводі цих процесів відіграють інформаційні центри, здатні аналізувати існуючі тенденції, робити прогнози та надавати експертні висновки та пропозиції.

Ураховуючи існуючі недоліки гуманітарно-правового поля України, дослідження зазначеної проблеми може посприяти зниженню соціальної напруги в українському суспільстві на етнокультурному ґрунті та запобіганню виникнення можливості переростання її в конфлікт.

Серед вітчизняних та міжнародних наукових центрів та інститутів, що досліджують проблеми, які виникають, зважаючи на поліетнічну структуру українського суспільства з її складом населення, варто виділити аналітичні служби бібліотек. Наприклад, Службою інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади та Національною юридичною бібліотекою, які входять до складу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, за поточний рік представлено ряд аналітичних матеріалів стосовно цієї тематики, зокрема, на тему мовного законодавства, міжнаціональних відносин, біпатризму та ін. Доступ до матеріалів аналітичних служб бібліотеки є відкритим, що сприяє оперативному донесенню до користувача інформації щодо явищ у політичній, економічній, соціальній та інших сферах українського суспільства.

Як показує сучасна бібліотечна практика, і в тому числі досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, нові технології дають змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного

суспільства: сформувати принципово нові інформаційні ресурси бібліотек, істотно вдосконалити якість обслуговування читачів у бібліотеці, розширити сферу інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотек, а також забезпечити збереження інтелектуальної та духовної пам'яті народу, спадкоємність державотворчих, національних та культурних процесів у суспільстві [13].

Бібліотека, як приклад єдності історичного знання і культури, володіє ефективним ресурсом налагодження міжкультурних і міжнаціональних зв'язків, взаєморозуміння і взаємозбагачення народів. Саме тут за шанобливого ставлення до культури національних меншин проводиться ефективна діяльність, спрямована на те, щоб не загубити і не втратити свою ідентичність.

У цьому контексті варто відзначити проект мережевої бібліотеки «Наукова спадщина України», реалізований Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського і Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського. Мета проекту – надання суспільству інформації про українських учених, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової науки, і повних текстів їхніх найзначніших публікацій [14]. Поширення інтегрованих інформаційних ресурсів «Наукової спадщини України» сприяє формуванню позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. Одне з інформаційних джерел проекту – зібрання «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України», що формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

Заслуговує на увагу державна програма «Бібліоміст», яка впроваджена Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках партнерства Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Міністерством культури України, яка працює над модернізацією системи публічних бібліотек в Україні. Завдяки їй понад 1600 публічних бібліотек в Україні буде обладнано комп'ютерами для надання вільного доступу до мережі Інтернет [15]. Реалізація цього проекту надасть можливість доступу до ресурсів світової мережі в публічних бібліотеках районів, міст, сіл, перетворюючи їх у зручні для читачів багатофункціональні інтелектуальні центри.

Велику цінність мають бібліотеки – етнографічні знання про походження народів, про своєрідність національного етикету, обрядів, побуту, одягу, мистецтва, художніх промислів, свят. Слід зазначити, що бібліотеки активно беруть участь у процесах ретрансляції культури, тобто передачі колективної пам'яті від людини до людини, від покоління

до покоління. Актуальним напрямом такої діяльності є участь України в міжнародних проєктах зі збереження та надання доступу до об'єктів національного надбання: Європейської електронної бібліотеки [The European Library (TEL), www.theeuropeanlibrary.org], Європеани (Europeana, <http://www.europeana.eu>), Світової цифрової бібліотеки (World Digital Library, <http://www.wdl.org>), Золотої колекції Євразії (проєкт «Золотая коллекция Евразии», <http://bae.rsl.ru/programs/golden-collection>). Метою цих проєктів є представлення на єдиній технологічній основі етнічного та національного розмаїття світової культури [16].

Можливості сучасних, насамперед всеукраїнських загальнодержавного значення бібліотек, створюють сприятливі умови для реального користування людиною культурними правами й свободами, що, у свою чергу, наближає Україну до виконання взятих на себе перед міжнародною спільнотою зобов'язань з гарантування високого рівня захисту прав людини.

В. Горовий зазначає, що в загальнонаціональному масштабі для забезпечення стійкості від зовнішніх впливів, зміцнення внутрішньої консолідації українського суспільства важливим є введення в загальносуспільний обіг наявної в системі бібліотечних закладів інформації, спрямованої на утвердження толерантності, злагоди, міжетнічного та міжрелігійного миру, суспільної солідарності [17].

Формування культури міжнаціональних та міжособистісних відносин потребує взаємодії школи з сім'єю, із соціальним середовищем. Необхідне проведення грамотної державної та релігійної політики в суспільстві, відповідної спрямованості засобів масової інформації, літератури, кіномистецтва. Шлях до толерантності – це серйозна емоційна, інтелектуальна праця і психічне напруження, бо воно можливе тільки на основі зміни самого себе, своїх стереотипів, своєї свідомості.

Список використаних джерел

1. Многообразие религиозного опыта / У. Джеймс ; РАН, Ин-т философии. – М. : Наука, 1993. – 432 с.
2. *Гречко П.* Различия: от терпимости к культуре толерантности : учеб. пособие / П. К. Гречко. – М. : Издательство Российского университета дружбы народов, 2006. – 415 с.
3. Национально-гражданские идентичности и толерантность. Опыт России и Украины в период трансформации / Е. И. Головаха [и др.] ; ред.

Л. Дробижєва, Е. Головаха ; Ін-т соціології НАН України, Ін-т соціології РАН. – К. : Фолиант, 2007. – 279 с.

4. Уолцер М. О терпимости / М. Уолцер. – М., 2000. – 130 с.

5. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси : етнополітологічний аналіз / І. О. Кресіна. – К. : Вища шк., 1998. – 391 с.

6. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода [та ін.]. – К. : Європа-XXI, 2002. – 312 с.

7. Воспитание толерантности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://olehcka.ucoz.ru/publ/vospitanie_tolerantnosti/1-1-0-32. – Загл. с экрана.

8. Жадан І. Толерантність в системі ставлень суб'єкта політичної активності / І. Жадан, Н. Шовкопляс // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні ; за ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського [та ін.] – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с.

9. Представительство и проекты ПРООН В Крыму [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.undp.crimea.ua/maincontent.php?tyre=main_wedo. – Загл. с экрана.

10. Шевцов С. В. Образование и толерантность [Электронный ресурс] / С. В. Шевцов. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2011_1/F-23.pdf – Загл. с экрана.

11. Манифест ИФЛА о поликультурной библиотеке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mcbs.ru/documents/4/125/>. – Загл. с экрана.

12. Українська бібліотечна асоціація: Кодекс етики ІФЛА для бібліотекарів та інших інформаційних працівників [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ula.org.ua/index.php?id=276>. – Назва з екрана.

13. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 248 с.

14. Про проект створення мережевої бібліотеки «Наукова спадщина України» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/nsu/index.html>. – Назва з екрана.

15. Библиомост [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kerchlibrary.org.ua/programs/proekts/bibliomost/>. – Загл. с экрана.

16. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку

бібліотечних інформаційних технологій / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горвий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 290 с.

17. *Горвий В.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. Горвий. – К., 2005. – С. 149.